

Obchod s európskymi (aj slovenskými) otrokmi akoby neexistoval

Mikuláš Hučko

25. marca 2022 ✚ **História** ✚ **Islam**

25. marec je Medzinárodným dňom pamiatky obetí otroctva a transatlantického obchodu s otrokmi. Rozhodnutie o jeho zriadení prijalo Valné zhromaždenie OSN v roku 2007 s cieľom „uctiť si a pripomenúť si tých, ktorí trpeli a zomreli v rukách tohto brutálneho otrokárskeho systému“ a „šíriť povedomie o nebezpečenstve, ktoré dnes predstavujú rasizmus a predsudky“.

Vedenie OSN a následne mimovládne organizácie a nespočetné množstvo ďalších ľudí o ňom rok čo rok opakovane hovoria ako o jedinečnej epizóde v dejinách. „Bola to najdlhšia a najbrutálnejšia kapitola v dejinách ľudstva, pretože bola aj oslavovaná, bezohľadne obhajovaná a nemilosrdne využívaná“, povedala napríklad v roku 2018 zástupkyňa vysokého komisára pre ľudské práva Kate Gilmoreová.

Okovy pre otrokov

zdroj: wikimedia commons

Priväzanie otrokov pre amerických plantážnikov bola bezpochyby primitívna a neľudská ohavnosť. Na túto tému bolo vydané a je stále vydávané množstvo vedeckých prác, populárno-vedeckej literatúry, nakrúcajú sa filmy a mnohí „bieli“ sa za to dodnes až prehnane kajú a bijú do prs. Západ má v tom jasno, že to bolo čosi zlé (katolíci v tom mali jasno vždy).

Moderná západná kultúra so svojím anglo-centrickým svetonázorom venuje takmer posadnutú pozornosť európskemu obchodovaniu s africkými otrokmi, obchodovaniu, ktoré začalo na konci 15. storočia a skončilo v polovici 19. storočia.

Ba medzi mnohými historiografickými lžami je aj presvedčenie, že obchod s otrokmi predstavuje čiernu stránku v dejinách ľudstva, ktorú **treba pripísať iba kresťanskému Západu**, zatiaľ čo moslimské spoločenstvá akoby boli imúnne voči rasovej diskriminácii a predsudkom.

Zdá sa však, že západná kultúra má len málo vedomostí či skôr záujmu o rovnako intenzívne moslimské obchodovanie **s európskymi otrokmi (!)** v tom istom období.

S európskymi otrokmi? Takými, ako boli v černosi v Amerike? Aj keď to môže niekomu znieť neuveriteľne, títo otroci mali ešte oveľa ťažší osud!

S Európanmi zotročenými moslimami medzi 15. a 19. storočím sa vo všeobecnosti zaobchádzalo zle a obchodovanie s nimi malo dlhodobý a ničivý dopad na rozsiahle oblasti nášho kontinentu.

Francúzsky historik Pétré-Grenouilleau však hovorí, že „*existuje veľa príkladov v dejinách o tom, že **prítomnosť otrokov nebola v moslimskom svete nijako marginálna***“ a švajčiarsky historik Paul Bairoch zasa zdôrazňoval, že „*v porovnaní s obchodom s čiernymi otrokmi, ktorý organizovali Európania, obchod s otrokmi v moslimskom svete začal omnoho skôr, trval oveľa dlhšie a čo je najhoršie, **postihol oveľa väčší počet nešťastníkov - otrokov***“.

Odkiaľ však Američania získavali čiernych otrokov? Išli do Afriky a tam ich naháňali po pralese a chytali? Nie! Nemali na to kapacity a do vnútrozemia Afriky sa ešte nedostali. Oni to však ani nepotrebovali, pretože mali „veľkoobchodníkov“ – dodávateľov. Boli nimi **africkí náčelníci, ktorí sami mali otrokov z nepriateľských kmeňov**, ale najmä moslimovia, pre ktorých obchodovanie s ľuďmi predstavovalo jeden zo základných prvkov sprevádzajúcich islamský expanzionizmus, čo viedlo podľa vyjadrenia historika Claude Cahena, k skutočnej „otrokárskej spoločnosti“. Obchodníkom stačilo lode zakotviť na západnom pobreží Afriky, na breh vystúpiť iba, aby skontrolovali kúpený „tovar“, ktorý potom pekne naložili a takýmto spôsobom privážali milióny otrokov do Nového sveta. Nikoho v pralese nemuseli chytať.

Ghanský profesor John Alembillah Azumah, riaditeľ islamských štúdií na *London School of Theology*, autor eseje *Dedičstvo arabského islamu v Afrike*, uverejnenej v roku 2001, tvrdí: „*Islam sa podarilo počas štrnástich storočí až dodnes prekvapivo úspešne zavádzať, dezinformovať, deformovať a skresľovať realitu a históriu. Tragické je najmä to, že väčšina potomkov otrokov – černocho v Amerike a vo svete, ani černocho – afrických potomkov otrokov – o tom nič nevie. Zatiaľ čo otroci v Amerike sa mohli ženiť a vydávať a mať deti, **väčšina mužských otrokov na Blízkom východe bola vykastrovaná a väčšina detí narodených z otrokov bola pri narodení zabitá**. Zatiaľ čo americkí otroci mali mnoho detí – s miliónmi potomkov, ktorí sú v súčasnosti občanmi Spojených štátov, iba málo potomkov otrokov zo Stredného východu prežilo. Zatiaľ čo takmer všetci americkí otroci pracovali v poľnohospodárstve, **väčšina otrokov na moslimskom Blízkom východe bola určená na sexuálne vykorisťovanie v háremoch alebo bola nasadená v armáde**. (...) Najhoršia, najneľudskejšia a najdiabolskejšia inštitúcia obchodu s otrokmi bola iniciovaná, definovaná, páchaná a vykonávaná moslimskými Arabmi a následne pomáhala konverziám čiernych na islam.*“

Arabskí a moslimskí otrokári vzali do otroctva za viac ako tisíc rokov obrovské množstvo mužov, žien a detí zo subsaharskej Afriky. Čo však nie je až také známe, **z Európy vzali rovnako veľké množstvo ľudí**. Rovnako ako v Afrike, zotročovanie Európanov začalo v 7. storočí – krátko po vzostupe islamu – a pokračovalo prakticky bez prerušenia až do súčasnosti.

Zdroj: wikimedia commons

James William Brodman, v knihe *Ransoming Captives in Crusader Spain – The Order of Merced on Christian-Islamic Frontier* (1986) pripomína, že napríklad pri útoku na Solún v roku 903 arabskí vodcovia rozdelili medzi sebou alebo **predali 22-tisíc kresťanov ako otrokov**. Sultán Al Arsalan v roku 1064 zničil Gruzínsko a Arménsko a **zmasakroval obyvateľov, ktorí prežili**. Kalif Almoade Yaqub al-Mansur dobyl Lisabon v roku 1189, **vzal do otroctva tritisíc žien a detí**. Rovnaký údel postihol obyvateľov dobytých európskych krajín od Byzancie po Pyrenejský polostrov, od Sicílie po Rusko. Rovnaké ničenie a rovnaký koniec však sa ušiel aj Peržanom, Indom, budhistom a hinduistom. Od roku 1002 do 1015 dodali moslimovia počas troch expedícií na východné trhy vyše **osemstotisíc otrokov**. Od roku 1530 do roku 1780 v čase Osmanskej ríše sa odhaduje, že **počet zotročených kresťanov, najmä z Talianska a z južnej Európy**, predstavoval **milión až 1,25 milióna kresťanov**. V roku 1535 v Tunise a Tripolise pracovalo asi **22-tisíc otrokov**. V roku 1544 bolo v Ischii **zotročených sedemtisíc kresťanov**, v roku 1554 asi **šesttisíc** vo Vieste. V roku 1619 bolo v Alžíri viac ako **päťdesiatitisíc otrokov**, ďalších **stodvadsaťtisíc** v mestách Tunis, Tripolis a Fez. V roku 1627 boli napadnuté niektoré mestá na Islande (áno aj tam!) a zajatých asi **štyristo otrokov**. Ešte v roku 1810 bolo medzi Tunisom a Tripolisom viac ako **dvetisíc otrokov** a v roku 1816 bolo v Alžíri **1664 otrokov**.

Ako píše historik Emmert Scott v knihe *Mohammed and Charlemagne Revisited: The History of a Controversy*, branie otrokov z Európy moslimami sa začalo takmer okamžite po príchode islamu na svetovú scénu. Tieto útoky a prepady za účelom získavania otrokov mali **obrovský vplyv na európsku civilizáciu a zmenili celé Stredozemie na vojnovú zónu**, rozbili jednotu východných a západných vetiev rímskej civilizácie a kresťanstva. S kresťanským protiútokom (dalo by sa povedať dosť oneskoreným), ktorý sa začal v 11. storočí krížovými výpravami a *Reconquistou* v Španielsku, moslimské nájazdy trochu ustúpili, aj keď v skutočnosti nikdy neskončili. Po vzniku Osmanskej ríše v 14. a 15. storočí bol však islam opäť v ofenzíve; a s touto obnovenou agresiou nastal aj **obrovský rozmach obchodu s otrokmi**.

Hospodárstvo Arabov, osmanských Turkov a severoafrických moslimov bolo po stáročia založená na **trhu s bielymi otrokmi**, pretože nájazdy do Európy, najmä v Stredomorí pokračovali až do začiatku 20. storočia. Háremy v tomto období v Turecku stále existovali. Ak chceme získať predstavu o tejto inštitúcii, nezabudnime, že v 17. storočí hárem tureckého veľkovezíra Kara Mustafu mal viac ako **tisícpäťsto konkubín a otrokyn**, sedemsto afrických eunuchov strážcov, ako aj ďalší početný personál.

Keď sa hovorí o počte otrokov vzatých z Európy v piatich storočiach po vzostupe osmanskej moci, nie je možné mať čo i len trochu presnejšie čísla. Boli tri hlavné dejiská, kde dochádzalo k prepadom a braniu ľudí do otroctva.

Prvé a zďaleka najdôležitejšie z nich bolo v juhovýchodnej a **strednej Európe (!)**, kde osmanské armády **podnikali každoročne útoky na kresťanské územia**. Keď sa turecké armády presúvali stále na sever a na západ, chytali a brali do otroctva veľké množstvo Európanov, z ktorých väčšinu predávali na trhoch v Konštantínopole a v Anatólii.

Prepady kresťanských území boli nepretržité, pričom „primárnym cieľom nájazdníkov bolo získanie koristi, pričom tou najdôležitejšou korisťou boli ľudia, ktorých mohli predávať na trhoch za vysokú cenu. Po úspešnom útoku boli vojnoví zajatci **po tisícoch predávaní na osmanských trhoch**. V ohrozených oblastiach nebol nikto v bezpečí – šľachtici rovnako ako poddaní sa mohli stať otrokmi.“ ^[1]

Rovnako ako v iných častiach sveta, moslimskí otrokári uprednostňovali mladé ženy a chlapcov, ktorých ponúkali za najvyššiu cenu v Turecku. Väčšina chlapcov bola kastrovaná, slúžili potom ako eunuchovia, zatiaľ čo dievčatá a ženy boli predurčené pre háremy osmanskej šľachty.

Podľa Emmerta Scotta si nesmieme myslieť, že keď už raz bolo kedysi kresťanské územie dobyté a bolo pod vládou Osmanov, tak sa už o jeho obyvateľov otrokári nezaujímal. Bohužiaľ to tak nebolo. Podľa práva šaria **postavenie kresťanov nebolo nikdy bezpečné a kresťanské dievčatá boli pravidelne unášané moslimskými lupičmi a predávané do háremov** v Konštantínopole a v Anatólii.

Okrem toho súčasťou osmanskej politiky bol nábor kresťanských chlapcov do armády a títo mladí ľudia po intenzívnom výcviku a sfanatizovaní tvorili elitné **jadro tzv. janičiarov**. Bol to však „nábor“ násilný, v podstate boli **unesení v útľom veku zo svojich rodín, ktoré ich už nikdy nevideli**.

Zdroj: wikimedia commons

Odpoveďou na vzbury proti osmanskej vláde, ktoré v Európe z pochopiteľných príčin boli pomerne bežné, boli vždy kruté represálie, masakre, mučenia a zotročovanie; takže celkový počet Európanov zotročených Osmanmi vzrástol v priebehu storočí do obrovských rozmerov. Koľko ich bolo celkom je nemožné povedať, najmä preto, že nie sú k dispozícii žiadne spoľahlivé záznamy. Je však nepochybné, že ich počet sa zvýšil na mnoho miliónov, pričom **odhady sa pohybujú od desať až do štyridsať miliónov**.

Dôležitým dejiskom osmanského obchodu s otrokmi bola obrovská časť východnej Európy zahŕňajúca celú súčasnú Ukrajinu a siahajúca do Ruska až po Moskvu a litovsko-poľskú hranicu. Od polovice 14. storočia boli tieto územia neustále prepádavané islamizovanými Tatármi z Krymu (Krymský chanát) a zo súčasného Kazachstanu a východného Ruska (Nogajská horda).

Emert Scott píše, že k najhorším nájazdom v Rusku začalo dochádzať od roku 1441, keď sa Krym či Krymský chanát (chanát sa rozprestieral na území oveľa väčšom ako samotný Krymský polostrov) osamostatnili.

Podľa historika Alana Fishera bolo tatárskymi lupičmi operujúcimi na Kryme v rokoch 1441 až 1774, keď Rusi dobyli územie, **zotročených až tri milióny slovanských roľníkov.**^[2] Takmer všetci boli **predaní do Osmanskej ríše ako eunuchovia, ženy do háremov ako otrokyne.** Podľa historikov tieto nájazdy, o ktorých Západ prakticky nič nevie, silne ovplyvnili zaostávanie hospodárskeho a kultúrneho rozvoja Ruska. Nedovoľovali osídlenie a zaľudnenie ukrajinských stepných krajín, obrovskej oblasti, ktorá sa nakoniec mohla stať ruskou obilnicou.

Na obranu proti týmto neustálym nájazdom vznikli kozácke oddiely, nasadení roľnícki bojovníci; a naozaj, kozáci predstavovali predvoj odporu proti nájazdníkom po vyše tri storočia.

Ako sme videli, Alan Fisher a ďalší historici odhadujú, že počas troch storočí tatárskeho úpadku boli **zajaté približne tri milióny slovanských roľníkov z Ruska, Poľska a Ukrajiny** a predané Osmanom. Ale ani po ruskom dobytí Krymu obchod s európskymi kresťanmi z východu neprestal; osmanskí otrokári jednoducho upriamili svoju pozornosť ďalej na juh, kde sa starí odvekí obyvatelia Kaukazu – **Gruzínci, Oseti a Arméni - stali hlavným objektom ich koristníckej pozornosti.** Z tohto regiónu sa v období medzi 17. a koncom 19. storočia vyviezlo do tureckého vnútrozemia **minimálne milión otrokov.**

Litovčan Michail Mikhalon napísal vo svojej knihe *De moribus Tatarorum Litanuorum et Moscorum* okolo roku 1550: „**Krymskí Tatári majú omnoho viac otrokov ako dobytká. Preto ich dodávajú aj do iných krajín.** Mnoho lodí naložených zbraňami, oblečením a koňmi k nim prichádzalo jedna po druhej z miesta mimo Pontu (severovýchodná Anatólia) a z Ázie a vždy odchádzali s otrokmi na palube. ... **Títo plienitelia vždy vlastnia nielen otrokov na obchodovanie, ale majú tiež otrokov pracujúcich na ich majetkoch a na ktorých môžu uspokojovať svoju krutosť a spurnosť.** V skutočnosti medzi tými nešťastnými ľuďmi často nájdeme veľmi silných mužov, ktorí, pokiaľ nie sú vykastrovaní, majú na čele alebo na líci vypálenú značku a sú mučení dňom v práci a nocou v podzemných celách.“

Tretím dejiskom nájazdov za účelom získavania otrokov v Európe boli stredomorské a atlantické pobrežia kontinentu. **Moslimskí piráti samozrejme útočili na južnú Európu zo základní v severnej Afrike už od 7. storočia,** ale situácia sa zhoršila v 16. storočí, keď sa celá severná Afrika dostala pod nadvládu Osmanskej ríše, buď ako priamo spravované provincie alebo ako autonómne dŕžavy. V dôsledku **dopytu po bielych otrokoch** na východe severoafrickí piráti zintenzívnili svoje aktivity, **zajali tisíce lodí** a za niekoľko desaťročí takmer úplne vyľudnili celé úseky pobrežia v Španielsku a Taliansku.

Osmanské vojská sa počas výpravy na Viedeň koncom roka 1530 dostali aj na územie dnešného Slovenska. **Vyplienených a zničených bolo množstvo obcí v povodí Váhu a Nitry,** ochránené zostali iba opevnené mestá a hrady. Koľko obyvateľov z dnešného územia Slovenska, ale aj vtedajšieho Uhorska bolo predaných do otroctva? O čom je báseň *Turčin Poničan* od Sama Chalupku?

Od 16. do 19. storočia sa odhaduje, že **berberskí piráti zajali a zotročili osemstotisíc až poldruha milióna Európanov.** Príležitostne tiež prepadávali severný Atlantik a **brali otrokov z pobrežia Francúzska, Holandska, Británie, Írska a dokonca aj Islandu.** Ich hlavným operačným priestorom však bolo západné Stredomorie, kde **intenzívne trpeli obyvatelia ostrovov ako Sicília, Sardínia, Korzika a Baleáry** a ich **nájazdy spôsobovali vážne škody**

pobrežným mestám a dedinám v Taliansku, Francúzsku, Španielsku a Portugalsku.

Takéto nájazdy pokračovali do začiatku 19. storočia. K istému zlepšeniu došlo už ku koncu 17. storočia, kedy európske námorníctvo začalo pravidelne hliadkovať v západnom Stredomorí a taktiež **začalo s odvetnými protiútokmi proti pevnostiam pirátov v severnej Afrike**. Avšak lode a pobrežia kresťanských štátov bez takejto účinnej ochrany naďalej trpeli až do prvých rokov 19. storočia a až po napoleonských vojnách a Viedenskom kongrese v rokoch 1814–15 sa európske mocnosti dohodli na akciách zameraných na úplne potlačenie berberských korzárov.

Po tom, čo britské námorníctvo podniklo niekoľko trestných expedícií proti Alžíru a Sale v Maroku, ktoré takmer úplne zničili otrokárske lode, už neboli schopní ďalších prepadov. Napriek tomu bola tak hlboko zakorenená tradícia pirátskeho drancovania medzi obyvateľmi regiónu, že **až do francúzskej invázie a dobytia Alžírsku** v roku 1830 dochádzalo naďalej k občasným incidentom. Z tohto pohľadu kolonizácia Francúzskom nebola výsledkom chamtivosti Francúzov, ale skôr aktom spacificovania nepriateľa a sebaobranou pred ďalšími útokmi.

Je tiež dôležité si všimnúť, aký dopad mali tieto aktivity na európske stredomorské spoločenstvá. Najmä kresťania na ostrovoch – Sicília, Sardínia, Korzika a Baleáry – museli žiť v atmosfére trvalej hrozby prekvapivého útoku.

Aký bol celkový počet Európanov zotročených osmanskými Turkami a ich spojencami medzi 15. a 19. storočím? Podľa odborných odhadov berberskí piráti ich zotročili asi milión; Krymskí Tatári asi **tri milióny z Ruska/Ukrajiny**; Tatári a Turci asi **milión z Kaukazu** a asi **desať miliónov** (podľa najkonzervatívnejších odhadov) samotní Osmani **zo strednej Európy (!) a z Balkánu**. To celkom predstavuje asi pätnásť miliónov – **oveľa viac, ako v rovnakom období vzali z Afriky európski obchodníci s otrokmi!**

Tento fakt je však pred verejnosťou celkom skrytý a viacmenej neznámy pre takmer celú západnú Európu a Severnú Ameriku. A podmienky, ktoré znášali európski zajatci v Osmanskej ríši, boli nekonečne horšie ako podmienky, ktoré mali Afričania v Amerike. Posledne menovaní vo všeobecnosti pracovali na plantážach a bolo im dovolené, ba boli k tomu povzbudzovaní, aby sa vzali a mali rodiny. Na rozdiel od toho **Európania pod islamským jarmom mali hrozný osud**. Telesne zdatným mužom boli vypaľované značky na čelo a boli nútení k práci na galejách alebo ako baníci. Nesmeli sa ženiť a bolo im odmietnuté akékoľvek zdanie rodinného života alebo ženskej spoločnosti. **Mladí chlapci boli kastrovaní - a znásilňovaní - zatiaľ čo ženy boli odosielané do sexuálneho otroctva v háremoch.**

Veľký humanitárny impulz na ukončenie otroctva, od konca 18. storočia, pochádza **výlučne od kresťanského Západu**. To, že otroctvo už neexistuje (prínavnejšom oficiálne) vo väčšine moslimských krajín, je **výlučne vďaka úsiliu Západu** a je taktiež pravda, že **moslimské spoločnosti urputne odolávali pokusom Európanov o potlačenie obchodu s otrokmi** v Afrike v 19. a 20. storočí. Až v druhej polovici 20. storočia bolo otroctvo definitívne zrušené v štátoch Perzského zálivu a na Arabskom polostrove – aj to po intenzívnom tlaku zo strany Západu. Nie je načas, aby sa niektoré z týchto informácií dostali aj do médií a k žiakom a študentom našich základných, stredných a vysokých škôl?

Keď sme na začiatku písali, že Amerika sa za otrokárstvo dodnes hanbí, je niekedy až prehnane sebakritická, vyvstáva logická otázka, ako sa stavia islam, ako sa stavia Saudská Arábia (v ktorej otroctvo bolo zrušené – aspoň na papieri – až v roku 1962), či Pakistan alebo iné moslimské štáty k tejto svojej minulosti?

Asi tak ako Turecko k arménskej genocíde. Všetko popiera alebo zľahčuje. Alebo mlčí ako ryba...

[1] Eniko Csukovits, *Zázračné úteky z osmanského zajatia* v Geza David a Pal Foder (ed.) *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth–Early Eighteenth Centuries) – Otroctvo za výkupné pozdĺž osmanských hraníc (začiatkom 15. – do začiatku 18. storočia)*, Leiden atď. Brill Academic, 2007, s. 5.

[2] Alan Fisher, *Muscovy and the Black Sea Slave Trade*, Canadian American Slavic Studies, Vol. 6 (1972), str. 575–94.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/obchod-s-europskymi-aj-slovenskymi-otrokmi-akoby-neexistoval/>